

Fascismen och antifascismen i Karl Harald Wiiks politiska retorik, 1923–1940

Fil.dr. Matias Kaihovirta, Åbo Akademi.

Den här presentationen undersöker den finlandssvenska socialdemokratiska politikern Karl Harald Wiik (1883–1946) utifrån hans syn på det fascistiska hotet under mellankrigstiden och hur fascismen skulle bekämpas. I den här artikeln undersöks Wiiks roll i den antifascistiska kamp som fördes både inom den finländska och internationella socialdemokratiska arbetarrörelsen. Särskilt de transnationella idéer som låg till grund för Wiiks syn på fascismen och hur den skulle bekämpas, är av särskilt intresse och synliggör antifascismens idé och praktik inom den finländska och europeiska socialdemokratin före andra världskrigets utbrott. Wiiks politiska agerande tog sig i uttryck med att han var en av Finlands främsta socialdemokratiska skribenter, talare och det faktum att han hade ett utbrett internationellt politiskt nätverk som saknade motstycke inom den finländska arbetarrörelsen under denna tidsperiod. Under den tidsperiod som behandlas i denna uppsats var Wiik socialdemokratisk riksdagsman och SDP:s partisekreterare åren 1926–1936.

Trots ett rätt så tillfredsställande forskningsläge om K. H. Wiiks politiska verksamhet är det frapperande att hans främsta gebit som politiker under mellankrigstiden, hans internationella och transnationella idéutbyte och kontakter, inte berörts i tidigare forskning om Wiik eller mellankrigstidens socialdemokrati.

Fascismens och nazismens historia i Finland har studerats tämligen extensivt både inom den historie- och statsvetenskapliga forskningen. Forskning om idéinnehållet i motståndet mot de fascistiska rörelserna i Finland och mot fascismen som transnationell ideologi, dvs. det som jag i denna presentation definierar som antifascism, har emellertid inte behandlats i någon större utsträckning. Mellankrigstidens finländska fascism och dess brokiga och mångförgrenade historia är välstuderad i jämförelse med den finländska antifascismens historia.

När Lapporörelsen först gjorde sig gällande i den finländska offentligheten ansåg Wiik att Lapporörelsen inte var ”egentlig fascism” eftersom de materiella och sociala förhållandena för ”verklig fascism” saknades i Finland. Wiiks bestämning av fascism var vid den här tidpunkten rumsligt förankrad till Italien och den politiska rörelsen där som kallade sig fascistisk. Vid tidpunkten för Lapporörelsens mobilisering våren 1930 som kulminerade med bondemarschen till Helsingfors i juli, övergick Wiik från att betrakta fascismen som ett i huvudsak italienskt fenomen till att beteckna även den inhemska Lapporörelsen som en fascistisk rörelse med revolutionär potential.

Wiik definierade fascismen på basis av sin marxism: fascismen var det kapitalistiska samhällets sista sätt att rädda sig självt från sin oundvikliga kollaps. Trots att Wiik utgick från sin marxistiska ideologi i sin förklaring av fascismens uppkomst och drivkrafter, gav han också uttryck för ett historiserande och kulturellt begreppsliggörande av dess förutsättningar och dragningskraft. Wiik förde även fram att den finländska folkkaraktären, särskilt den finska, hade en fallenhet för auktoritära och radikala rörelser och drog paralleller till det misslyckade revolutionsförsöket 1917–1918 i Finland.

Wiik tvivlade till och med på arbetarklassens och särskilt de proletariserade folkmassornas förmåga att motstå fascismen. Han hävdade därför att fascismen skulle bekämpas genom massornas disciplinering från ovan. Wiik lade sin tilltro till det progressiva upplysningsarbetet och att den socialdemokratiskt upplysta arbetarklassen skulle fullgöra sin historiska uppgift, krossa reaktionen och slutligen det kapitalistiska samhället.